

JAK STANISLAV DEVÁTÝ PŘED TŘICETI LETY
PŘELSTIL TAJNOU POLICII

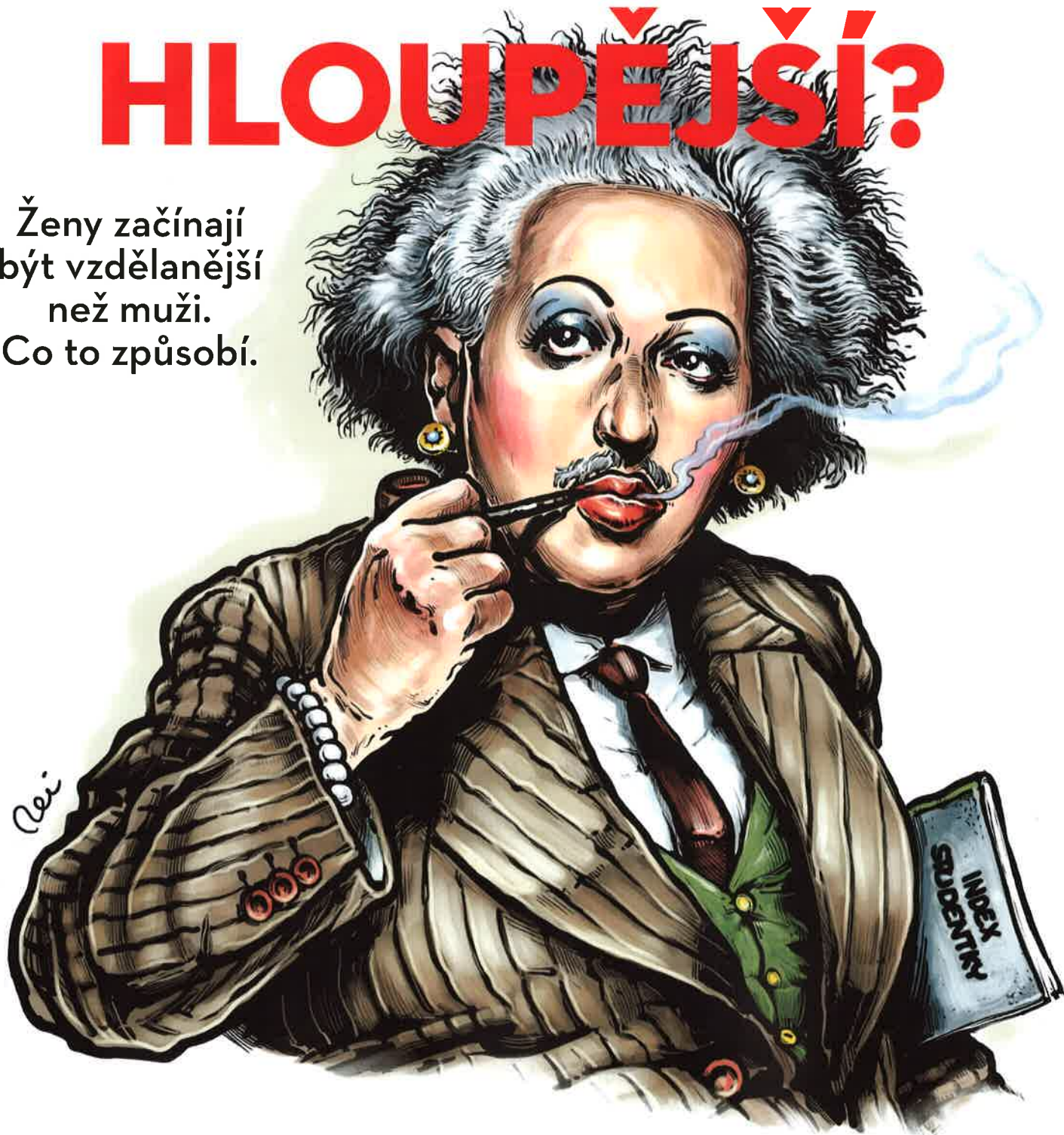
PROFIL: JAKUB SZÁNTÓ
A JEHO IZRAELSKÁ MISE

CO BABIŠ
SLEDUJE
ZMĚNAMI
VE VLÁDĚ

RESPEKT¹⁶

JSOU KLUCI HLOUPĚJŠÍ?

Ženy začínají
být vzdělanější
než muži.
Co to způsobí.

ROČNÍK XXX
15. – 22. 4. 2019 | 45 Kč
SK210 e / DE3.00 e / BE3.20 e / AT3.00 e

1 6
9 770862 654000

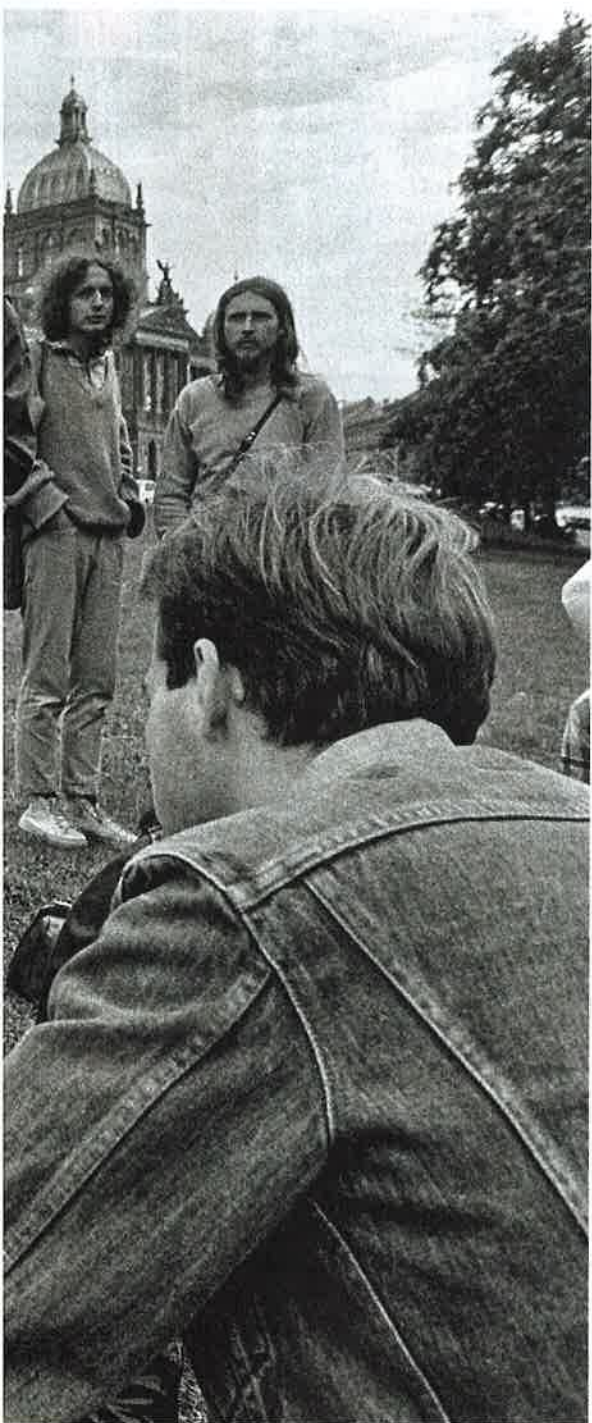
Velký útěk

Jak před třiceti lety mladý chartista Devátý přelstil celý československý stát

KATEŘINA ŠAFAŘÍKOVÁ

FOTO: TOKKI / NEPEC / AGASA

Po hladovkách,
ještě v Praze.
(Recesistický
běh třídou
Politických
vězňů, léto 1989)

Z

a normálních okolností by měl Stanislav Devátý všechno vzorně sbaleno. Ctil pravidla konspirace a vstát kvůli dokonalé přípravě třeba v pět ráno mu nečinilo problém. Jenže okolnosti byly všechno, jen ne normální. Devátý se chystal na ilegální přechod hranice do Polska, kde se plánoval ukrýt před nástupem do československého kriminálu, a netušil, na jak dlouho odchází a kdy se bude moci vrátit zpátky domů – pokud vůbec. Sbalit si proto musel víc věcí než obvyklý kartáček na zuby a pár kusů oblečení, které si s sebou brávil do Prahy, kam jezdil na opoziční akce z rodného Zlína. Před Devátého odchodem se navíc pořádala „rozlučka“, která se protáhla na dvoudenní večírek, protože s tehdejšími mluvčími Charty 77 si přijel do bytu disidenta Bedřicha Koutného připít kdekdo z jeho širokého okruhu přátel.

Když proto Devátý nad ránem 17. září 1989 otevřel v obýváku u Koutných oči a člověk nad ním, který s ním už notnou chvíli cloumal, řekl, že auto už čeká a je čas jít, měl všechno v mlze. Vstal, chvíli ještě vrávorал a pak si rychle sbalil poslední věci.

A pak to někoho napadlo

Totalitnímu režimu v Československu tehdy zbývaly dva měsíce do pádu, v realitě tomu však nic nenasvědčovalo. Českoslovenští komunisté drželi moc ve státě pevně v rukou a postihovali každý projev občanské neposlušnosti.

Zástupce mladé generace opozičníků Devátý byl na ni specialista. Tiskl prohlášení Charty 77 a osobně je za bílého dne šel doručit na ambasádu Sovětského svazu v Praze. Nabádal k demonstracím proti režimu na Václavském náměstí a sám stál pod koněm jako první. A když byl zatčen, praktikoval pasivní odpor – se 192 centimetry výšky a více než 113 kilogramy živé váhy si lehl na zem a nechal přítomné zaměstnance bezpečnostních složek, ať si s jeho tělem poradí.

FOTO MATEJ STRÁNSKÝ

Už ani kůrku! (Advokát Devátý v pražské kanceláři)

Během výslechů mlčel a později, když místo obvyklé osmačtyřicetihodinové vazby přišlo delší zatčení, přistoupil k razantnějšímu odporu – k hladovce. „Rozhodl jsem se, že dobrovolně si od komunistů nevezmu ani kůrku,“ vysvětluje to stručně Devátý. První hladovka skončila přesně před třiceti lety, v půlce dubna 1989. Tehdy se po měsíci bez stravy cítil „skvěle fyzicky a velmi svobodně“. V srpnu téhož roku ale bylo všechno jinak. Když byl totiž Devátý druhý srpnový týden 1989 opět zatčen, kvůli spoluautorství a šíření Několika vět, odmítl už nejen jídlo, ale i vodu. „Měl jsem toho plné zuby a chtěl jsem jít domů,“ říká.

Bez vody byl osm devět dnů, než lékařské konzilium konstatovalo selhávání prvních orgánů, konkrétně ledvin, a dávali od Devátého ruce pryč, pokud se co nejdříve neobnoví příjem základních živin. Komunistická moc se zalekla a 21. srpna byl Stanislav Devátý venku. Už další týden jej ale prvoinstanční soud odsoudil za „po-
buřování“, když mu obžaloba spočítala dosavadní

opoziční činnost. Dostal dvacet měsíců nepodmíněně, dosud nejtvrdí postih.

Devátý tušil, že další hladovku už nezvládne. Po třetí „dietě“ vážil při své výšce jen něco málo přes sedmdesát kilogramů a lékařská zpráva sdělila, že si vyčerpal rezervní energetickou zásobu, z níž se tělo živí při zátěžových situacích. „Když se zešeřilo, motala se mi hlava a ztrácel jsem orientaci, kde je nebe a kde je zem. Cítil jsem, že je něco jinak,“ vzpomíná dnes úspěšný šestašedesátiletý advokát uprostřed své pražské kanceláře.

Při poradě s přáteli, co dál, proto tehdy padl návrh, že by se měl Devátý někde ukrýt. Zvažovalo se několik možností, třeba mužský klášter nedaleko Zlína, ale všechno bylo zavrženo jako příliš snadné na odhalení. „A pak někoho napadlo Polsko,“ pokračuje Devátý.

Byla to vlastně jasná volba. Devátý poslední tři roky každý měsíc chodil na česko-polské srazy u hraničních patníků, kde si opozice z obou stran čarý předávala samizdatovou literaturu a novinky,

„Řítíli jsme se tou silnicí vesnice nevesnice stopadesátkou, jak v Chicagu třicátých let.“

takže polské spojky českého disentu znal. Polsko mělo navíc v té době za sebou už částečně první svobodné volby a ustavení většinově nekomunistické vlády a hranice mezi oběma státy byla relativně prostupná. Bez drátů a hlídaná „jen“ na vytipovaných místech.

Cesta přesto představovala riziko. Za nedovolené opuštění republiky hrozily tři roky natvrdo, které by komunistická prokuratura nepoddajnému muži bezesporu navrhla, a času nebylo nazbyt. Byl začátek září a Devátý musel být do konce měsíce – před říjnovým odvolacím stáním, kde se čekalo potvrzení trestu a příkaz k nástupu do vězení – pryč. Po krátké poradě polská varianta prošla. „Nechtěl jsem hlavně do kriminálu,“ říká Devátý, „chtěl jsem být venku, užitečný.“

Utíkejte, co můžete

Když se Pavel Jungmann, zlínský knihkupec a tiskař samizdatu, konečně dozvonil a vyběhl nahoru, nevěřil svým očím. Dostal opakovaně instrukce, že Devátého odchod do Polska musí být důsledně utajený, a u Koutných v domě byla v pět ráno půlka osazenstva vzhůru a ještě se zpívalo. „Standa vyšel, ještě trochu opilý, lehl si na zadní sedadlo auta, a jak jsme projížděli Zlínem, stáhl okénko a začal do tmy křičet protikomunistická hesla. Dodneška se divím, že nás nezastavili,“ vzpomíná se smíchem Jungmann.

V autě s nimi byla ještě Jungmannova tehdejší žena a po třech hodinách dorazili na úpatí Rychlebských hor. Čekal je šestikilometrový ostrý výšlap na kopec Kovadlina, každý s těžkou krosnou na zádech. Když po necelých čtyřech hodinách dorazili nahoru, všichni těžce oddychovali. „Myslel jsem, že je po mně. Byli jsme propocení dých. Ptal jsem se Standy, co je v těch batozích, a on začal vyjmenovávat slovník cizích slov, naučný slovník a další všemožné knížky, které si nesl k Polákům, aby tam mohl pomáhat s překlady,“ pokračuje Jungmann ve videorozhovoru natočeném pro Paměť národa.

Před sebou měli ještě kus cesty po hřebeni. Byla neděle brzy dopoledne, nikde ani živáčka. „A samozřejmě že jediní lidé, které jsme potkali, byla parta známých ze Zlína. Hned se nás ptali, co tam tak brzy děláme, a my, že jsme si vyrazili na túru. Přitom jsme měli batohy jak při stěhování,“ směje se Jungmann.

Chvilí poté přišlo na jinak dosud klidné cestě první znejistění. Trojice dorazila na malou mýtinu a tam se před nimi otevřela absurdní scéna: skoro na každém pařezu tu seděl nějaký muž a tvářil se nezúčastněně. Fízlové, jdou nás zatknout, napadlo ihned české přátele. Po krátkém zaváhání však pokračovali dál v chůzi. V té době přes polsko-českou hranici utíkali východní Němci a existovala možnost, že pohraničníci čekají na ně.

Ušli pak sotva pár set metrů, když vtom z křoví podél stezky někdo vystoupil a stáhl Devátého k sobě. Byl to Mieczysław „Ducin“ Piotrowski, vratislavský aktivista a horský vůdce, všudypřítomný nebojsa, který měl z polské strany na starosti organizaci opozičních srazů na čáře. Stanislav Devátý si při pohledu na Ducinovu tvář oddechl, čas na dojmání však nebyl. Jungmannovi stačil říct, ať se nebojí, že do dvou měsíců to v Československu „rupne“ – což se později na den přesně skutečně stalo. Ducin ještě pověsil vracejícímu se českému páru na ramena dva velké těžké laptopy pro Čechy a každý se vydal svým směrem. A tehdy se věci zkomplikovaly.

Umění zmizet: Martin Novák.

FOTO ARCHIV STANISLAVA DEVÁTÉHO

V Polsku už někteří byli ministři, na české straně ještě vládl mrazík. (Schůzka československého a polského disentu na hranicích, 1988. Devátý v zadní řadě 3. zprava, Ducin pod nápisem Granica państwa, a Jasiński s „viktorkou“ první klečící zleva)

FOTO ARCHIV STANISLAVA DEVÁTÉHO

„Muži z pařezů“ byli totiž opravdu policisté, ale nečekali na východní Němce, nýbrž na Devátého; trojici však hned nepoznali. Posléze jim došel jejich omyl a už mířili Jungmannovým v ústrety. Zlínští manželé okamžitě zmizeli v houšti a následoval jejich zběsilý úprk lesem s laptopy v podpaží. Po čtyřiceti minutách, pošlehaní od větví a lapající po dechu, si mohli říct, že protentokrát vyhráli.

Na druhé straně hranice se také běželo. Devátý s Ducinem byli z lesa rychle venku, protože polští organizátoři vybrali pro akci místo, kde se kopce rychle svažovaly dolů a bylo to blízko k silnici. Naskočili proto ihned do přistaveného auta a vyrazili směr Vratislav, kde měl český disident najít svoje příští útočiště. Neujeli však ani pět set metrů, když do silnice před nimi vstoupila hlídka a už zdálky mávala červenou stopkou. Ducin něco rychle řekl řidiči a následovala scéna, která Devátému navždy zůstane v paměti.

„Blížili jsme se k té hlídce a nejprve jsme zpomalili, jako bychom chtěli zastavit,“ začíná Stanislav Devátý. „Pak najednou za to ten kluk za volantem vzal: šlápl na plyn, hlídku zprudka objel, až policajti naskákali do příkopu, a nohu z pedálu už ne-

sundal,“ pokračuje Devátý. Za pár kilometrů se situace opakovala. Před polsko-českou posádkou se objevily tři gazíky, a když se jim auto s Devátým vysmýklo, prudce to otočily a začala honička. „Řítíli jsme se tou krajinou vesnice nevesnice stopadesátkou, brzdy v zatáčkách kvílely, bylo to neuvěřitelné, jak v Chicagu ve třicátých letech,“ pokračuje Devátý. Měli velkou kliku: organizátorům se podařilo sehnat k převozu českého uprchlíka nejlepšího řidiče v kraji a také na tehdejší dobu poměrně vzácné a silné „západní“ auto – toyotu.

Když se uhánějící vůz přiblížil k městečku Łądek a pohled do zpětného zrcátka ukazoval, že hlídku se podařilo dočasně setrást, Devátý s Ducinem vyskočili a i s batohy zmizeli v lese. Tam počkali do půlnoci, kdy si pro ně přišla łądecká spojka a Čech pak strávil dva dny v místním paneláku, než se situace uklidnila. Pak pro něj šéf Polsko-československé solidarity Miroslaw Jasiński poslal jiné auto, aby ho přivezlo do Vratislavi. „Tentokrát trabanta, aby nebyl nápadný,“ směje se do telefonu bývalý disident a současný ředitel městských galerií ve Vratislavi Miroslaw Jasiński.

Obezřetnost, která se protáhla

Informace, že Devátý odešel do Polska, způsobila v českém disentu senzaci. Opozičníci zkoušeli různé divoké kousky, ale odejít tajně do jiné země si troufí málokdo. Za nedovolené opuštění republiky hrozil kriminál nebo zákaz návratu do vlasti, což byl málokdo ochoten riskovat. Devátý byl tehdy jediný známý disident, který se rozhodl pro odchod do ilegality.

Samotné Polsko ale bylo v září 1989 už jiný svět. Řada bývalých opozičníků nově seděla v parlamentu, někteří byli členy většinově nekomunistické vlády premiéra Tadeusze Mazowieckého, která zrušila mnohé represivní nástroje, jimiž totalitní režim omezoval svobodu občanů. Stanislav Devátý se proto především ze začátku, kdy pomáhal s přípravou blížícího se Festivalu nezávislé kultury ve Vratislavi a měl tak co dělat, cítil v novém domově skvěle.

Přesto byla opatrnost namístě. Devátý si nechal narůst plnovous a na nos si nasadil brýle, a pokud nemluvil s polskými

„Za ty dva roky se člověk naučil, kde stojí policejní hlídky, které auto vedle vás jen jede a které si jede pro vás a jak na nějakou dobu zmizet.“

přáteli, představoval se pod smyšleným jménem – na které měl i zfalšované dokumenty – jako Martin Novák, Čech, který přijel navštívit přítele do Vratislavi. A třikrát se po městě stěhoval. „Nikoli kvůli nám, nám už nic nehrozilo,“ říká Miroslaw Jasiński, „ale kvůli jemu samému.“

Zpětně se totiž potvrdilo, že honička u hranic byla kvůli Devátému a kontaktní spojky okolo Jasińského v jednu chvíli přinesly informaci, že se ve Vratislavi objevili příslušníci české StB a chystá se možný Devátého únos do Československa – po revoluci odtajněné dokumenty pak ukázaly, že československý režim plánoval Devátého vydání z Polska, na němž tehdejší polský ministr vnitra, jeden ze čtyř komunistů v Mazowieckého vládě a spoluautor výjimečného stavu, spolupracoval.

Vratislavská síť proto reagovala rychle: Jasiński našel Devátému ještě tentýž den nový byt a pro pár kilometrů jízdy kvůli jeho převozu použili tři různá auta se třemi řidiči; přesnou adresu neznal ani jeden z nich. „Výjimečný stav v Polsku nás vyškolil,“ vysvětluje Jasiński a pokračuje: „Za ty dva roky se člověk naučil, kde stojí policejní hlídky, které auto vedle vás jen jede a které si jede pro vás a jak na nějakou dobu zmizet.“

S prodlužujícím se pobytem v zemi začal být Stanislav Devátý jako na trní. Festival byl připraven, takže neměl moc co dělat, a po informaci o možném únosu ani příliš neopouštěl byt. Když pak došlo v Praze k revoluci, byl už k neutržení. „Neměl jsem ale dokumenty k přechodu hranice a Poláci trvali na tom, že mě samotného nepustí,“ říká Devátý a Jasiński to potvrzuje: „To máte tak: v Praze byla revoluce, ale na hranicích mohla situace vypadat úplně jinak. Já jsem byl zatčen na čáře českými estébáky ještě v červnu 1989, už po našich částečně svobodných volbách, v nichž byli komunisté poraženi.“

Devátý musel nakonec počkat ještě téměř celý měsíc. Domů se vrátil symbolicky 10. prosince na Den lidských práv. Poláci ho dovezli na hranice a tam si ho vyzvedli přátelé ze Zlína. Od čáry zamířil budoucí poslanec a šéf BIS rovnou na bouřící Václavské náměstí. ●

WWW.REPEKT.CZ/AUDIO

↓ INZERCE

**KAPLICKY
INTERNSHIP
2019**

Studentská architektonická soutěž
o stáž ve studiu Heatherwick v Londýně

Projekty na volné téma můžete přihlásit do 30. 6. 2019
bakalafoundation.org

B BAKALA FOUNDATION the DESIGN MUSEUM **KAPLICKY** CENTRE

RS07/188 1